

hebrejské prameny reprezentují veškeré doklady o přítomnosti Židů v českých zemích do poloviny 14. století. Mrzí také nevyužití zmínek týkajících se Čech a Prahy v cestopisech Benjamina z Tude-ly a Petachji z Řezna ze 12. a 13. století, zvláště když oba vyšly péčí Jiříny Šedinové též v českém překladu. Zda k opomenutí těchto osob a o nich referujících hebrejských dokumentů vedla snaha editorů použít pouze ty prameny, u kterých se podařilo přesněji určit dobu a místo jejich vzniku či prokázat přímou souvislost s historickými událostmi (s. x–xi), není zřejmé. Spíše to působí dojmem, že v této oblasti nebyla provedena dostatečná rešerše.

Edice je uzavřena krátkým soupisem hmotných pramenů. Kromě pečetního prstenu s hebrejským nápisem z přelomu 12. a 13. století, který byl pravděpodobně majetkem židovského obchodníka a je tak ilustrativním dokladem židovské obchodní aktivity, jde převážně o soupis dochovaných i nedochovaných náhrobků. Na rozdíl od starší Bretholzovy edice jsou již vybrány pouze náhrobky, jejichž existence je spolehlivě doložena. V případě, že se dochovaly do současnosti, je přiloženo též jejich vyobrazení.

Díky zodpovědné práci editorů umožní tato kniha nahradit pro dané období zastaralé dílo Bondyho a Dvorského. Ve srovnání s ním totiž dochází k zodpovědnějšímu nakládání s prameny: kromě regestu je uvedeno i originální znění relevantní části každého dokumentu, což Bondy a Dvorský činí nesystematicky jen v některých případech. I výběr pramenů, jakkoli jsou editory zvolená kritéria sporná, je konzistentní a na rozdíl od Bondyho a Dvorského se omezuje pouze na spolehlivě ověřitelné prameny a pomíjí ty, o nichž již existují jen nepřímé zmínky v literatuře. Dále anotovaný svazek přidává alespoň stručnou kritiku pramenů a informace k jejich kontextu. I přes zmiňované nedostatky se tak edice stane pomocníkem každého badatele, který se bude chtít zabývat židovskými dějinami, a nezbyvá než vyjádřit naději, že se toto dílo dočká pokračování.

KAJETÁN HOLEČEK

John of Rupescissa, Vade mecum in tribulatione. Translated into Medieval Vernaculars, edd. Robert E. LERNER – Pavlína RYCHTEROVÁ, Vita e Pensiero, Milano 2019 (= Ricerche. Storia – Dies Nova 4)

511 s., ISBN 978-88-343-3762-2

Když v roce 1356 francouzský minorita, alchymista a vizionář Jean de Roquetaillade, jinak de Rupescissa, krátce před svou smrtí dokončil v papežském vězení v Avignonu latinský spis *Vade mecum in tribulatione*, nemohl tušit, jaké popularity se jeho dílu bezmála v celé Evropě dostane. Nabádavé směřování k záchraně z krizových situací všeho druhu vyplývalo již z jeho rozšířeného názvu: „Poď se mnou v utrpení, a jestliže tak učiníš, bezpečně z něho vyjdeš.“ V úvodním listu lékaři a řádovému spolubratrovi Petru Périerovi Rupescissa sděluje, že svým spisem chce kleriky upozornit na budoucí hrůzy, aby včas učinili pokání a nemohli se vymlouvat, že nevěděli, co je potká. Následuje výčet 19 věsteckých propozic (*intentiones*) všemožných očekávaných pohrom a katastrof. Po obecné obrodě mělo před příchodem posledního Antikrista následovat mírové období trvající tisíc let. Tolik ve zkratce ke spisu, jemuž se teprve roku 2015 dostalo kritické edice. Počet 45 dochovaných rukopisů není nijak oslnivý, vždyť bestseller bohemikálního původu s názvem *Malogranatum* známe z více než trojnásobného množství opisů. Exkluzivita *Vade mecum* spočívá v počtu 16 překladů do sedmi národních jazyků. Hned čtyři se dochovaly ve staré francouzštině, tři v němčině, češtině a kastilštině, po jednom pak v italštině, angličtině a katalánštině.

Úvodu k téměř úplné edici všech dostupných překladů se ujal Robert E. Lerner, znalec nad jiné povolaný, který se tématu věnuje více než čtyři desetiletí. Nejstarší překlady byly vesměs inspirovány soudobými událostmi převratné povahy. První převod do francouzštiny vznikl v roce 1358 čtyři měsíce po tzv. jacquerii, překlad do italštiny z roku 1378 je souběžný s povstáním florentských ciompi a konečně také první staročeský překlad z let 1425–1435 může být vnímán jako ohlas husitských válek. Žádná z událostí předpověděných Rupescissou pro léta 1360–1370 se sice neuskutečnila, to však nebylo na překážku posouvat data podle aktuální situace. Příznačná je v tomto ohledu skupina překladů z doby kolem roku 1460, jež původní časový údaj v římských číslicích MCCCLX považovala za chybný místo

správného MCCCCLX. Následujících šest překladů tento časový posun dále měnilo podle lokálních okolností. Typologicky lze rozlišit tři skupiny překladů: úplné i doslovné, tendenčně upravené parafráze a extrakty.

Výrazným znakem souboru překladů je tu větší, tu menší důraz na spravedlnost pro lidi vyjádřenou v latinském textu významovým spojením *iusticia popularis*. Rupescissa vskutku, což bylo mezi jeho vrstevníky ojedinělé, měl sympatie pro utlačované i pro jejich odpor proti lordům, případně též pro odejmutí nadbytečného majetku duchovenstvu. V nejstarším staročeském překladu tak například čteme: *A bude tresktanie v urozených lidech vice, než muož věřeno býti. A budú stináni mocní od toho lidu, které sú dřive skrze zrady zlúpili*. Dalším příznačným prvkem latinského originálu a řady jeho překladů byl milenarismus, očekávání tisícileté říše míru a duchovního osvětlení, která bude následovat po Antikristově destrukci pozemského světa. Neplatí to však pro dva staročeské překlady, což si lze vyložit jako antimilenaristickou kritiku husitského chiliasmu.

Vzhledem k jazykové a jiné různorodosti 16 textů v sedmi jazycích i pro usnadnění jejich komparace editoři předem určili pro všechny rukopisné verze jednotný způsob prezentace. Po úvodní informaci o datu, místě a případném autorství následují zjištěné relace k dochovaným verzím a k latinskému originálu. Každé edici předchází *ratio editionis*, staročeské a hornoněmecké texty spolu s překladem do kastilštiny jsou otištěny s paralelním anglickým překladem. Bibliografie je uvedena vždy za texty každé jazykové skupiny. O vydání starofrancouzských překladů a o komentáře k nim se zasloužila Barbara Ferrari, Marco Pedretti se ujal katalánského textu a Antonio Montefusco překladu do toskánštiny. Na edičním zpřístupnění překladů do kastilštiny se podíleli Viorica Codita, Robert E. Lerner, Alberto Montaner Frutos a Rosa Vidal Doval. Robert E. Lerner dále vedl práci skupiny zabývající se překlady do střední horní němčiny (Carola Redzich, Pavlína Rychterová, Sophie Zimmermann), zatímco Pavlína Rychterová odpovídala za edice staročeských textů, na nichž participovali Robert E. Lerner a Pavlína Cermanová. Edici anglického překladu spolu s komentářem zajistila Marleen Cré a v připojeném dodatku pojednal Robert E. Lerner o údajně ztraceném překladu do hebrejštiny. Závěrečný oddíl knihy tvoří rejstříky osobních a místních jmen, rukopisů a biblických citací.

První zmínka o spisech Jana z Rupescissy v českých zemích se vyskytuje v inkvizičním protokolu z roku 1393, aniž by však bylo zřejmé, zda

šlo o *Vade mecum in tribulatione*. Krátce nato, někdy v letech 1398–1404, se tímto dílem zabýval ve vztahu ke schizmatu anonymní autor v pražském rukopise Národní knihovny ČR se signaturou VIII D 15. Poněkud překvapuje, že dosud není znám ani jeden úplný opis latinského znění *Vade mecum* bohemikálního původu. Zachovalo se jen několik zkrácených verzí, z nichž nejstarší z roku 1422 (Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 3282) je pozoruhodná tím, že na jejím základě vznikl někdy v letech 1422–1425 nejstarší český překlad více či méně zkrácených intencí 2 až 7 (Třeboň, Státní oblastní archiv, rkp. A 7). Druhý z vydaných textů je rovněž zkrácený, avšak obsírnější staročeský překlad Prologu a 16 intencí z rukopisu 1172/1 vatislavského Ossolinea, který byl pořízen podle německého překladu z doby kolem roku 1460. Mladší a rozdílnou redakci tohoto textu představuje staročeský překlad z let 1492–1500 v rukopise O 35 pražské Knihovny Metropolitní kapituly u sv. Víta, jenž tvoří závěrečnou třetí položku vydaných textů české skupiny.

Koncepce i redakce obsahově, zejména však filologicky velice složitého díla kladla mimořádné nároky na oba vedoucí editory, jejichž zásluhou se bádání v dané oblasti posunulo do nového stadia.

FRANTIŠEK ŠMAHEL

František ŠMAHEL, *Die Basler Kompaktaten mit den Hussiten (1436). Untersuchung und Edition*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2019 (= Monumenta Germaniae Historica, Studien und Texte 65)

226 s., ISBN 978-3-447-11179-9

Když František Šmahel v úvodních partiích monografie *Basilejská kompaktáta. Příběh deseti listin* (Praha 2011) označil úmluvy mezi husity a basilejským koncilem za „dokumenty tak závažné pro české, říšské i církevní dějiny 15. století“, jako by tím předznamenal, že dotčená kniha nezůstane omezena jen na vydání v českém jazyce. Po osmi letech se tušené stalo skutečností a Šmahelova práce vyšla v německém překladu, s několika důležitými doplněními. Tím nejvýznamnějším je bezesporu kritická edice kompaktát, díky níž je publikace *Die Basler Kompaktaten* užitečná i pro badatele, kteří disponují původní knihou v češtině.